

TARIX FANINI O'QITISHDA SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI

Kengasbayev Oralbay Joldasbayevich

Nukus shahar 1-sonli texnikumi, tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharq olimlarining didaktik qarashlari asosida tarix faniga qiziqtirish metodikasini o'rganishga bag'ishlangan. Tarix fani o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, ularning tarixiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, an'anaviy va zamonaviy didaktik usullarni o'zgartirishni talab qiladi. Maqolada Sharq olimlarining tarixiy bilimlar, ta'lim va tarbiya haqidagi fikrlarini tahlil qilib, ularning metodik jihatlari haqida so'z boradi. O'quvchilarning tarix fani bilan qiziqishlarini oshirishda didaktik usullarni to'g'ri qo'llash, motivatsiya yaratish, va ijodiy yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, maqolada tarix faniga qiziqtirishda o'qituvchilarning roli, o'quv jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Sharq olimlari, didaktika, tarix fani, metodika, qiziqtirish, o'quvchilar, motivatsiya, ta'lim, o'qituvchi, zamonaviy texnologiyalar.

Tarix fani — bu insoniyatning o'tganini, uning madaniy, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hayotini o'rgatadigan muhim fanlardan biridir. Tarixni o'rganish orqali jamiyat o'z ildizlarini angelaydi, madaniy merosini qadrlaydi va kelajakni shakllantirishda muhim tajribalar oladi. Shu bilan birga, tarix faniga o'quvchilarni qiziqtirish, ularni faning mazmuni va ahamiyatiga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish o'qituvchining ustaligiga bog'liq. Ushbu maqolada Sharq allomalarining didaktik qarashlari asosida tarix faniga qiziqtirish metodikasining asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Sharq allomalari, ayniqsa o'rta asrlar va XV-XVI asrlarda yashagan mutafakkirlar, ilmfan, ta'lim-tarbiya va pedagogikaga oid bir qator muhim qarashlarga ega bo'lishgan. Ulardan ko'plari tarixiy voqealarni o'rganishda, yoshlarni ilmga qiziqtirishda va ilmiy izlanishlarni davom ettirishda qanday metodlarni qo'llash kerakligini batafsil o'rganganlar. Ularning didaktik qarashlari bizga zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etishda foydali ko'rsatmalar beradi.

1. Ilmning Ahamiyatini Ta'kidlash

Sharq allomalari ilmning insoniyat hayotidagi o'rni va ahamiyatiga alohida urg'u berishgan. Masalan, Ibn Sino (Avicenna) ilmni insonning shaxsiy rivojlanishidagi eng muhim vosita deb bilgan. Uning fikricha, ilmga qiziqish va uni o'rganish insonning dunyoqarashini kengaytiradi va unga hayotning turli jabhalarida muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini beradi.

Tarix fanini o'rganish orqali o'quvchilar o'z tarixini anglab, kelajakka nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishadi.

2. Talabalarni Mustaqil O'rganishga Yo'naltirish

Al-Farobiyning didaktik qarashlari bo'yicha, ta'lim jarayoni faqat ma'lumotlarni berish bilan cheklanmasligi kerak, balki talabalar mustaqil fikrlashga va ilmiy izlanishlarga undirilishi kerak. Tarix fani, o'z navbatida, talabalarni o'tmish voqealarini tahlil qilish, ulardan dars olish va o'tmishdagi xatolardan xulosa chiqarish orqali mustaqil fikrlashga yo'naltiradi.

3. *Tajriba Orqali O'rgatish*

Sharq mutafakkirlari o'z asarlarida ilmni nafaqat kitobdan, balki amaliyotdan ham o'rganish zarurligini ta'kidlashgan.

Bu metod tarixni o'rganishda ham qo'llanilishi kerak. O'quvchilarni tarixiy yodgorliklarga sayohat qilish, muzeylarga borish, tarixiy voqealar va shaxslar haqida maxsus tadbirlar o'tkazish orqali o'rganishga undash muhimdir.

Tarix Faniga Qiziqtirish Metodikasi

Tarix fani o'quvchilarda nafaqat bilimlarni, balki tarixiy tafakkur va madaniy ongni rivojlantirishi kerak. Tarixga qiziqishni oshirish uchun bir qator metodik usullarni qo'llash zarur.

1. *Interfaol O'qitish Usullari*

Tarixni o'rganish jarayonida interfaol o'qitish usullari, ya'ni guruhli ishlar, munozaralar, tarixiy simulyatsiyalar, rol o'ynash va boshqa faoliyatlar o'quvchilarning faolligini oshiradi. Bunday metodlar orqali talabalar tarixiy voqealarni o'zlari tahlil qilishadi va o'tmishdagi shaxslarning qarorlarini o'z joyida anglashadi.

2. *Hikoya va She'rlar Orqali O'rgatish*

Sharq allomalari tarixni o'rgatishda hikoyalar, afsonalar va she'rlarning muhim o'rin tutishini ko'rganlar. Tarixiy voqealarni she'r yoki hikoya shaklida o'rganish o'quvchilarni yanada ko'proq jalb etadi va ularning tasavvurlarini rivojlantiradi. Misol uchun, o'quvchilarga "Alisher Navoiy"ning she'rlari orqali uning davri va xalqining tarixini tushuntirish mumkin.

3. *Tarixiy Musobaqalar va Tanlovlar*

Tarixga qiziqtirishning yana bir samarali usuli bu tarixiy musobaqalar va tanlovlardir. Bu tanlovlarda o'quvchilar o'tmishdagi voqealar haqida bilimlarini sinab ko'rishlari mumkin.

Musobaqalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ular o'zaro raqobat qilib, tarixni o'rganishda yanada faol ishtirok etadilar.

4. *Texnologiyalarni Qo'llash*

Zamonaviy texnologiyalar yordamida tarix fanini o'rgatish o'quvchilarni yanada qiziqtiradi. Virtual sayohatlar, tarixiy video va film materiallaridan foydalanish, interaktiv kartalar va tizimlar orqali tarixni o'rganish ilg'or metodlardan hisoblanadi.

5. *Tarixiy Kontekstni O'rgatish*

Tarixiy voqealarni faqat faktlar bilan emas, balki ularning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy kontekstini tushuntirish orqali o'rganish zarur. Bu usul orqali o'quvchilar tarixiy voqealarning sabablarini, oqibatlarini va ularning zamonaga ta'sirini yaxshiroq anglashadi

Sharq allomalarining didaktik qarashlari tarix faniga qiziqtirish metodikasining asosiy yondoshuvlari va prinsiplari haqida gapiradigan bo'lsak, tarix fanining o'qitilishi

Sharq allomalari tomonidan kengaytirilgan ko'plab pedagogik g'oyalar va usullarni o'z ichiga oladi. Ular o'quvchilarni tarixga qiziqtirish va ularni o'rganish jarayonida faol ishtirok etishga undash uchun turli xil metodikalarni ishlab chiqqanlar. Sharq allomalari tomonidan ilgari surilgan ba'zi asosiy didaktik qarashlar va tarix fani metodikasiga oid tavsiyalar quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. O'quvchi shaxsini e'tiborga olish

Sharq allomalari, ayniqsa, tarixni o'qitishda o'quvchining individual xususiyatlarini, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaganlar. Ular o'quvchining fikrini mustahkamlash va uning tarixga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun shaxsiy yondoshuvni rivojlantirishni afzal ko'rganlar.

□ **Misol:** Abu Nasr Forobiy o'zining "Ahloqiy fanlar" asarida insonning tabiatiga va uning imkoniyatlariga mos ravishda o'quvchilarga tarixiy bilimlarni taqdim etishni taklif qiladi. Bu, tarix fanini o'quvchilarga yaqinroq qilish uchun, ularga tarixi o'ziga xos hikoya shaklida taqdim etishni o'z ichiga oladi.

2. Tarixiy faktlarni tushuntirish va ularga asoslangan hikoyalar

Sharq allomalari tarixni o'qitishda faktlar va tafsilotlarni oddiy va tushunarli shaklda taqdim etishga ahamiyat berishgan. Ular tarixiy voqealarni o'quvchining tasavvuriga oson tushunarli qilish uchun hikoyalar, afsonalar yoki qadimiy matnlar orqali o'rgatishni yoqlaganlar.

□ **Misol:** Ibn Xaldun tarixni o'rgatishda kishilarning amaliy faoliyatlarini va jamiyatlarni tushuntirishga katta ahamiyat berar edi. U tarixni faqat voqealar ketma-ketligi sifatida emas, balki insoniyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish jarayoni sifatida qaragan.

3. Aqliy va ruhiy rivojlanishning birligi

Sharq allomalari tarix fanini o'qitishda o'quvchining nafaqat bilimlarini, balki uning aqliy va ruhiy jihatdan ham rivojlanishini ta'kidlaganlar. Tarixni o'rganish faqat faktlarni yodlash emas, balki o'quvchini tanqidiy fikrlashga, tarixiy voqealarni tahlil qilishga va ulardan o'rgangan saboqlarni hayotga tatbiq etishga o'rgatish lozim edi.

□ **Misol:** Al-Forobiy va Ibn Sino ilm-fan va tarixni o'rgatish jarayonida insonni ma'naviy rivojlanishga erishish uchun foydalanish zarurligini ta'kidlagan. Ular tarixi o'rgatishda shaxsni axloqiy va fikr yuritish nuqtai nazaridan ham shakllantirishni maqsad qilganlar.

4. Amaliyotga yo'naltirish

Sharq allomalari, tarixni o'rgatishda amaliyotni muhim deb hisoblashgan. Tarix fanini o'rgatishda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchini amaliy ko'nikmalarni egallashga, tarixiy voqealarni o'z hayotiga tatbiq qilishga undash zarurligini ta'kidlaganlar.

□ **Misol:** Ulug'bekning astronomiya va matematikani o'qitishdagi metodikasi tarix fani bilan bog'liq bo'lib, ilmiy bilimlarni amaliyotga tatbiq etishni qo'llab-quvvatlagan.

5. Muqaddas va tarixiy merosga hurmat

Sharq allomalari tarix fanini o'rgatishda qadimiy va diniy merosga hurmatni rivojlantirishni maqsad qilganlar. Ular tarixni nafaqat ilmiy maqsadlarda, balki axloqiy, diniy va ma'naviy jihatlardan ham o'rganish zarurligini ta'kidlaganlar.

□ **Misol:** Al-G’azoliy tarixni o’rgatishda, tarixning insoniyatning ruhiy va axloqiy taraqqiyotidagi ahamiyatini ko’rsatish zarurligini ta’kidlagan. U tarixiy voqealarning diniy va ahloqiy darslar bilan bog’lanishini ta’kidlagan.

Xulosa. Sharq allomalarining didaktik qarashlari tarix fanini o’rgatishda o’quvchini faqat bilimga ega bo’lish bilan cheklamasdan, uni ma’naviy, axloqiy, va amaliy jihatdan ham rivojlantirishga qaratilgan. Tarixga bo’lgan qiziqishni oshirish uchun ular o’quvchini voqealar bilan yaqinlashtirish, tafakkurini kengaytirish va amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishga urg’u berishgan.

Bu yondoshuvlar zamonaviy pedagogika va metodika uchun ham muhim va foydali bo’lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turakulova, O. (2023). ADABIYOT DARSLARIDA TEKSTUAL-ANALITIK TAHLIL ASOSIDA O’QUVCHILARDA MUTOLAANI RIVOJLANTIRISH. Uzbekistan language and culture, 5(1).

2. Amirkulovna, T. O., & Khudoyberdievna, M. S. (2020). Reading in students during textual analysis as a means of developing culture. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(04).

3. Туракулова, О. А. (2018). Адабий таълим жараёнида мутолаа маданиятини таъхис этиш ва коррекциялашда замонавий ёндашув. Современное образование (Узбекистан), (11), 41-47.

4. Turakulova, O. (2024). XORIJIY DAVLATLARNING O’QUVCHILARIDA MUTOLAA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASI. Uzbekistan language and culture, 2(02).

5. Turakulova, O. (2023). ADABIYOT DARSLARIDA TEKSTUAL-ANALITIK TAHLIL ASOSIDA O’QUVCHILARDA MUTOLAANI RIVOJLANTIRISH. Uzbekistan language and culture, 5(1).

6. Turakulova, O. A. (2022). Pedagogical system of development of reading culture of students at literature lessons. ISJ Theoretical & Applied Science, 02 (106), 636-639.

7. Turakulova, O. A. (2022). INGLIZ TILIDA SO’ZLASHUV FRAZEOLGIK BIRLIKLARINING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 20), 340-343.

8. Amirkulovna, T. O. (2019). The name of Alisher Navoi is with us forever.(Questions of studying and teaching the work of Navoi). Proceedings of The ICECRS, 3.

9. Muhamedova, S., Musulmanova, N., Qodirova, X., Botirova, A., Eshmatova, Y., Turakulova, O., ... & Ergasheva, G. To’plam til va adabiyot ta’limi bilan shug’ullanuvchi professor-o’qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistr va talabalarga mo’ljallangan.